

İSLÂM HUKUKUNDA VELÂYETİN MAHİYETİ¹

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GENÇ²

ÖZET

İslam hukukunda velâyet; iyilikte yardımlaşmak, fertlerin ve cemiyetin ihtiyaçlarını karşılayıp sıkıntılarını gidermek gibi dinin ve aklın güzel gördüğü maslahatlar için meşru kılınmış bir hukûkî temsil müessesesidir. Bu temsil; akıllı ve ergen bir şahsa kendisi ve/veya başkası adına geçerli şer'î tasarruflarda bulunma gücü veren bir yetkiyi ihtivâ eder. Bu yetki dünya hayatının başlangıcından sonuna kadar devam eden, hatta bazı durumlarda kişiler üzerinde ölümden sonra bile geçerli olan bir hak ve vazifedir. Şahsî ve malî bütün konuları kaplayan bu hak, öncelikle sahibi bakımından özel ve kamu velâyeti; konusu bakımından ise şahıs ve mal üzerinde velâyet olmak üzere iki kısma ayrılır. Özel velâyet yetki bakımından kamu velayetine nispetle daha kuvvetli olmakla beraber kamu velayetinin özel velayet üzerinde denetim yetkisi bulunmaktadır. Bu makalede, bir hukûkî temsil müessesesi olarak, velayetin anlamı, çeşitleri ve unsurları bakımından incelenmesi, böylece bu müessesenin fert ve cemiyet için gerekliliğine ve önemine dikkat çekilmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hak, Kamu Velâyeti, Mal, Özel Velâyet, Şahıs, Velâyet, Veli

THE NATURE OF GUARDIANSHIP IN ISLAMIC LAW

ABSTRACT

In Islamic law, guardianship is an institution of legal representation that has been legitimized for public interests (maslahah) that are accepted by the mind and religion as beneficial such as helping each other in goodness, meeting the requirements of people and society and relieving their troubles. This representation includes an authority that gives to intellect and adolescent person the power to make valid legal acts on behalf of himself and/or another. This authority is a right and duty that continues from the beginning to the end of the world life and is valid even in some cases after death. This right, which covers all personal and financial matters, is divided into two parts: private and public guardianship in point of the concessionaire and guardianship over the individual and property in point of its subject. While private guardianship is stronger in terms of authority than public guardianship, the public guardianship has audit mandate for private guardianship. In this article, as an institution of legal representation, it is aimed to analyze the guardianship in terms of its meaning, kinds and elements, thus drawing attention to the necessity and importance of this institution for individuals and society.

Keywords: Public Guardianship, Property, Private Guardianship, Individual, Guardianship

---

¹ Bu çalışma, 01.11.2019 tarihinde KADEM Erzurum Şubesi ile Atatürk Üniversitesi'nin birlikte Erzurum'da tertiplediği "Tüm Yönleriyle Velayet" sempozyumunda sunulan "İslâm Hukukunda Velâyet Nazariyesi" isimli basılmamış tebliğin geliştirilerek makaleye dönüştürülmüş şeklidir.

² Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, mgenc@ksu.edu.tr

GİRİŞ

İçtimaî bir varlık olan insanın, öncelikle yaratılışında var olan sevgi ve acıma duygularını paylaşabileceği, sevgi ve şefkat görebileceği ve bir takım tabii ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılayıp mutlu olabileceği bir gözetim ve yönetim anlayışına ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç öncelikle “aile ocağı”nda karşılanmaya çalışılır.³

İslâm hukukuna göre mutlak anlamda asıl velâyet sahibi, dolayısıyla gerçek velî Yüce Allah'tır (bk. Âlûsî, ts., 6/166-167; Elmalılı, 1979, 1/463; 3/1721). O, insanı, kendisine kul olmak üzere (ez-Zâriyât 51/56), en güzel bir biçimde (et-Tîn 95/4),⁴ yeryüzünün “halîfe”si olarak (el-Bakara 2/30) yaratmıştır. Bu yaratılışa uygun bir tarzda, ihtiyaçlarını karşılayıp, mutlu bir yaşayış ile yaşasın diye (bk. Elmalılı, 1979, 1/288-290), yeryüzündeki her şeyi insan için var etmiş; gökyüzünü de yedi kat olarak düzenlemiştir (el-Bakara 2/29).⁵ Ayrıca göklerde ve yerde bulunan diğer varlıkları kendi lütfu ile yine insanın hizmetine sunmuştur (Lokman 31/20; el-Câsiye 45/13). Buna göre, Yüce Allah insanı, yöneticilik⁶ yetenek ve imkânlarıyla bezemiş, yaratılanlar üzerinde kullanması için ona birtakım yetkiler vermiş⁷ ve kulluk bilinciyle kendisi adına iş görmesini istemiştir (bk. Elmalılı, 1979, 1/299).⁸ Farklı bir ifade ile, insanı velî olabilecek nitelikte yaratmış, böylece ona velâyet hakkı vermiş ve birtakım görevler yüklemiştir. Anlaşıldığı üzere, insana bu hakkın verilmesi ve buna bağlı olarak sorumluluk yüklenmesi onun yaratılışıyla ilgilidir. Dolayısıyla velâyet, insanın yaratılış gayesi ve niteliği ile çok sıkı bağlantısı olan bir kavramdır.

Velâyetin özünde sevgi (bk. İbn Teymiyye, 1381-1386h., 6/478) ve çok yakın olmak (bk. Fîrûzâbâdî, 1305h., 4/1223) anlamları vardır. Yüce Allah da kullarına yakındır (el-Bakara 2/186.)⁹ ve yollarını göstererek kullarının da kendisine yakın olmalarını emretmiş (bk. Elmalılı, 1979, 6/4509-4510); bu yakınlığı özendirmiştir (bk. Buhârî, 1992, “Rikâk”, 38).

³ Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor: “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.” (*Kur’ân-ı Kerîm Meâlî*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin, er-Rûm 30/21).

⁴ İnsan hem fizikî, hem de rûhî bakımdan en güzel bir şekil; “ahsen-i takvîm” üzere yaratılmıştır (bk. Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini*, 8/5935-5936.)

⁵ Bu âyet-i kerimenin tefsirinde Elmalılı Muhammed Hamdi (ö.1361/1942) şöyle diyor: “Bu sayededir ki, insanlar bu muhteşem bina içinde yaşarlar, yerler, içerler, sulanırlar, solurlar, ışık ve ısı alırlar. Hakk’ın işaretlerini görerek ilimler, fenler edinirler. Bakışlarıyla, ruhlarıyla ve hatta Allah nasip edince cisimleriyle çıkar miraç yaparlar.” (Kısmen sadeleştirilmiş olarak bk. Elmalılı, *Hak Dini*, 1/290.)

⁶ Kelime anlamlarından birine göre “halîfe”, yöneten/yönetici demektir (bk. Abdulhay el-Kettânî, *et-Terâîbü'l-idâriyye*, 1/2; Yavuz, *İslâm*, s. 107; Avcı, “Hilâfet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 17/539). Nitekim aynı kökten gelen “hilâfet” de “devlet başkanlığı” anlamında kullanılmaktadır (bk. Atar, *İslâm Adliye Teşkilatı*, s. 4; Avcı, “Hilâfet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 17/539. Ayrıca bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 155-156).

⁷ Sözlük anlamlarından birine göre velâyet, “temsil ve yönetme yetkisi” anlamında kullanılmaktadır (bk. İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 15/407vd.; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, s. 1732; Bustânî, *Muhîtu'l-Muhît*, s. 985; Ebû Ceyb, *el-Kâmûsu'l-fikhî*, s. 390; Akyüz, *Kur'an'da Siyasî Kavramlar*, s. 76).

⁸ Ayrıca bk. Koçyiğit & Cerrahoğlu, *Kur'an-ı Kerîm Meâl ve Tefsiri*, 1/85, 88.

⁹ Ayrıca bk. Sebe' 34/50; Elmalılı, *Hak Dini*, 6/4511-4512. Hatta yüce Allah insana şah damarından daha yakındır (bk. Kâf 50/16.) O'nun bize bizden daha yakın olduğu konusunda tereddüt etmemek gerekir. Hatta insanlar O'ndan uzak olsalar bile O yakındır (bk. Elmalılı, *Hak Dini*, 1/660, 662).

O'nun kullarına karşı sevgisinin derecesi, söz konusu yakınlığın içtenlik ve niteliğine bağlıdır. Yakınlık sevgiye, sevgi de şefkat ve merhamete götürür. Böylece sevilenin başkalarına da sevdirmesi, ihtiyaçlarının karşılanması ve hukukunun korunması gerçekleşir ki, hukukî anlamda velâyet bunun için vardır. Nitekim Allah Teâlâ, emirlerini sevgi ile yerine getiren ve özendirdiği yollar ile kendisine yaklaşmaya devam eden kulunu sever; bu sayede o kul “velî” olarak isimlendirilir (bk. Şah Veliyyullah, 1990, 2/256-257). Böylece o, veli kul olunca, asıl “Velî” onu, meleklerin en büyüğü olan Cebrâil (a.s.)’a, gökteki ve yerdekilere sevdirebilir (Buhârî, 1992, “Tevhîd”, 33). Ayrıca isteklerini kabul; düşmanlarını rezil eder ve sığındığında onu korur.¹⁰

Velî ile velâyete tâbi olan kişi arasındaki yakınlık ve sevginin sonucunu göstermeye güzel bir örnek olması bakımından Ebû Hureyre (r.a.)’ın rivayet ettiği şu kudsî hadis-i şerîfi¹¹ nakletmek uygun olacaktır. Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

“Allah Teâlâ buyurdu ki: Kim benim bir velî kuluma düşmanlık ederse muhakkak ben o kimseye harp ilan ederim. Kulum kendisine farz kıldığım şeyden daha sevimli bir şey ile bana yakın olamaz. Kulum nâfilelerle de bana yaklaşmaya devam eder ve nihâyet onu severim. Onu sevdiğim zaman; onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden (bir şey) isterse muhakkak ona veririm ve bana sığırsa onu elbette korurum...” (Buhârî, 1992, “Rikâk”, 38)

Bu makalenin amacı; İslâm hukukuna göre velâyet kavramının anlam ve önemini ortaya koymak suretiyle, velâyetin hem fert, hem aile, hem de cemiyet için ne kadar önemli ve gerekli olduğunu -bir makale ölçüsünde- anlatmaktır. Dolayısıyla burada velâyet bütün yönleri ve ayrıntılarıyla incelenemeyecek; kısaca tanıtılıp, bu konuda farkındalık oluşturulmaya çalışılacaktır.

1. VELÂYETİN ANLAMI

Bu başlık altında velâyet kavramı sözlük ve terim anlamlarıyla tanıtılmaya çalışılırken, onun anlam ve şekil bakımında kullanımından da söz edilecektir.

1.1. Velâyetin Sözlük Anlamı ve Kullanımı

Velâyet, sözlükte; yakın olmak ve yakınlık gibi anlamlar taşıyan (Feyyûmî, ts., s. 672; Cürçânî, 1983, s. 254; Bustânî, 1983, s. 986) “velî” (الولي) kökünden gelmektedir (Cürçânî, 1983, s. 254). Hem velâyet hem de vilâyet şeklinde kullanılabilen bu kavram (bk. Râgıb el-İsfahânî, ts., s. 533; İbnu'l-Esîr, 1963, 5/228; İbn Manzûr, ts., 15/407; Fîrûzâbâdî, 1986, s. 1732; Zebîdî, 1306h., 10/399), anılan şekillerine göre, ortak anlamlarının yanında (bk. Mutarrizî, ts., s. 496; Feyyûmî, ts., s. 672; Bustânî, 1983, s. 986),¹²

¹⁰ Konu ile ilgili güzel bir açıklama için bk. Şah Veliyyullah, *Huccetulâhi'l-bâliğa*, 2/257-258.

¹¹ Kısaca: Peygamberimiz (s.a.s.)’in Kur’ân-ı Kerîm dışında Yüce Allah’a dayandırarak söylediği hadislere, kudsî hadis denilmektedir. (Yılmaz, “Kudsî Hadis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 26/318.)

¹² Ayrıca bk. Âlûsî, *Râhu'l-me'ânî*, 9/38; 15/284.

kullanılışına göre farklı anlamlar da ifade etmektedir (bk. Râgıb el-İsfahânî, ts., s. 533; İbn Manzûr, ts., 15/407; Muallim Nâci, 1987, s. 932).¹³ Şöyle ki:

a) Velâyet şeklinde kullanıldığında; bir işi üzerine almak (Râgıb el-İsfahânî, ts., s. 533), yakınlık, akrabalık (Bustânî, 1983, s. 986; İbrâhim Mustafa vd., 1986, s. 1058) ve yardım (Ebû Ceyb, 1982, s. 390) gibi anlamlara gelir .

b) Vilâyet şeklinde kullanıldığında; yardım (Râgıb el-İsfahânî, ts., s. 533; Ebû Ceyb, 1982, s. 390), yakınlık, akrabalık (Ebû Ceyb, 1982, s. 390; İbrâhim Mustafa vd., 1986, s. 1058), imâret, sultân (Fîrûzâbâdî, 1986, s. 1732; Bustânî, 1983, s. 985; Ebû Ceyb, 1982, s. 390), bir vâlinin hâkimiyeti altında bulunan beldeler (Ebû Ceyb, 1982, s. 390; İbrâhim Mustafa vd., 1986, s. 1058) gibi anlamlarda kullanılır.

c) Velâyet ve vilâyet şeklinde eş anlamlı olarak kullanıldığında; yakınlık, akrabalık (Fîrûzâbâdî, 1305h. 4/1225; Bustânî, 1983, s. 986), yardım (Mutarrizî, ts., s. 496; Feyyûmî, ts., s. 672) ve muhabbet (Mutarrizî, ts., s. 496) gibi anlamları ifade ederler.

Bazı İslâm hukuku bilginleri de, velâyet ve vilâyet olarak bu kavramın her iki şeklini aynı anlamda kullanmışlardır. Meselâ, Mustafa Ahmed ez-Zerkâ (1965, 2/817); yardım, hüküm, otorite ve bir işi üzerine alma anlamlarını; Hayreddin Karaman (1982, 1/250) ise sevgi, dostluk ve yardım anlamlarını tercih etmek suretiyle, her iki kullanılışa da aynı anlamları vermişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de sadece iki yerde (bk. el-Enfâl 8/72; el-Kehf 18/44) “velâyet” şeklinde¹⁴ bulunan bu kelime,¹⁵ Arapça eserlerde genellikle “vilâyet” şeklinde kullanılmıştır (bk. Buhârî, 1992, “Ahkâm”, 21; Neseî, 1311h., s. 65, 136, 138; Nevevî, 1958, 3/154-156; Habbâzî, 1983, s. 366, 376; Cündî, 1922, s. 100.)¹⁶ Kavramın bu şekilde kullanılışı Arapça eserlerin isimlerinde de görülmektedir (bk. Erkal, 1988, 1/555; Ebû Zehre, ts., s. 1, 3). Türkçe eserlerde ise genellikle “velâyet” şekli kullanılmıştır (bk. Bilmen, 1985, 2/8, 45-47; Aydın, 1985, s. 24; Şener, 1985, s. 203; Yavuz, 1993, s. 137, 241; Döndüren, 1995, s. 280).¹⁷ Nitekim Türkiye Diyanet Vakfî İslam Ansiklopedisi'nde (Apaydın, 2013, 43/15) ve bu makalede de söz konusu kavramın velâyet şekli tercih edilmiştir. Vilâyet kelimesi ise Ülkemizde sadece bir vâlinin idaresi altında bulunan yerleşim birimi anlamında kullanılmaktadır. Bunun yanında günümüzde vilâyet yerine il kullanılmasına rağmen, bu kelimenin anlamıyla bağlantılı olarak ili yöneten kişi hâlen “vali” unvanıyla anılmakta ve ilgili işlerin yürütülmesi maksadıyla yapılan binalar “valilik” olarak isimlendirilmektedir.

¹³ Ayrıca bk. İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 3/117; Âlûsî, *Râhu'l-me'ânî*, 15/284.

¹⁴ Kur'an-ı Kerim'de velâyet ile aynı kökten gelen kelimeler çoktur (bk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, *el-Mu'cem*, s. 764 vd.).

¹⁵ Bu kelimeyi “vilâyet” şeklinde okuyan kıraât âlimleri de vardır (bk. Kurtubî, *el-Câmi'*, 8/56; 10/411; Âlûsî, *Râhu'l-me'ânî*, 9/38).

¹⁶ Buhârî'nin bir bâb başlığında kelimenin her iki şekilde de okunabileceğine işaret edilmiştir (bk. Buhârî, “Ferâiz” 22). İbn Âbidîn (ö. 1252/1836) ise “bi fethi'l-vâv” kaydıyla, “velâyet” şeklini tercih etmiştir (bk. İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, 3/55).

¹⁷ Vilâyet şeklinin kullanıldığı Türkçe eserler de vardır (meselâ bk. Kesioğlu, *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*, s. 229).

1.2. Velâyetin Terim Anlamı

İslâm âlimleri, terim anlamı itibariyle velâyeti çeşitli yönlerini dikkate alarak tarif etmişlerdir. Bunlardan dördünü nakledip kısaca tahlil etmek suretiyle, velâyetin mahiyeti hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

1. Cürcânî'nin (ö. 816/1413) tanifi: “Velâyet hukukta; -ister kabul etsin, ister etmesin-tasarrufun başkası adına yürürlük kazanmasıdır.” (Cürcânî, 1983, s. 254).

Tetkik edilebildiği kadarıyla, kaynaklarımızda bulunan ilk velâyet tanifi budur. Bu tanifi “ister kabul etsin ister etmesin” kaydıyla sadece “velâyet-i icbâr”ı ifade etmektedir. “Tasarrufun başkası adına yürürlük kazanmasıdır” kaydıyla da, velâyetin hükmü açıklanmaktadır. Zira, velâyet-i icbâr hakkına sahip olan velî, velâyeti altında bulunan şahsın yerine geçer ve onun adına -maslahatını gözeterek- tasarrufta bulunur. Şartlarına uygun olduğu müddetçe bu tasarruf geçerli olur ve velâyet altındaki şahıs tarafından bozulamaz (bk. Zerkâ', 1965, 2/818). Bu tanifte, öncelikle velâyetin hükmünün dikkate alındığı da söylenebilir. Ancak bu genel açıklamanın istisnası da vardır. Mesela, Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ile İmam Muhammed'e (ö. 189/805) göre, baba ve dededen başka binefsihî asabeden olan velîler de evlendirmede velâyet-i icbâr hakkına sahiptirler. Bununla birlikte sözü geçen velîlerin evlendirdiği küçükler, ergenlik çağına girdikten sonra isterlerse, evlenme akdini feshedebilirler.¹⁸

Cürcânî'den sonra bazı fıkıh âlimleri de aynı ifadelerle (bk. İbn Nüceym, 1333h., 3/117; Timurtâşî, 1984, 3/55) veya aynı anlamda (bk. Mehmed Zihni Efendi, 1398h. s. 1218; Ali Haydar Efendi, 1330h. s. 131) Cürcânî'nin tanifini nakletmişler, İbn Nüceym (1333h., 3/117) ile İbn Âbidîn (bk. 1984, 3/55) bunun fikhî bir tanifi olduğunu belirtmişlerdir Fakat yukarıda da geçtiği üzere bu tanifi sadece “velâyet-i icbâr”ı ifade etmektedir. Halbuki velâyet sadece bundan ibaret değildir (bk. Kâsânî, 1986, 5/152; Karâfi, 1963, s. 157 vd.; Zerkâ, 1965, 2/817 vd.; Zeydân, 1982, s. 335 vd.; Zühaylî, 1997, 4/2983 vd.; 10/7327 vd.).

Diğer yandan bu tanifi, Hanefîlerin evlendirmede velâyet anlayışını aksettirmektedir. Zira onlara göre bu konuda velâyet özellikle velâyet-i icbâr ile bilinir (bk. İbn 'Âbidîn, 1984, 3/55).¹⁹ Ancak Hanefîlerin “zâhiru'r-rivâye” anlayışına göre akıllı ve ergen olan hür kadınlarla ilgili bir velâyet çeşidi vardır ki ona, “velâyet-i nedb” veya “velâyet-i istihbâb” ismi verilmiştir (bk. Kâsânî, 1986, 2/241; Genç, 2002, s. 80 vd.). Böyle bir kadın seçtiği eşin kendisine denk olması ve emsal mehir²⁰ almak şartıyla²¹ evlenme akdini bizzat yapabilir. Bununla birlikte evlenme işini velîsine havale etmesi müstehap kabul edilmiştir.

¹⁸ Ebû Yûsuf'a (ö. 182/798) göre ise yapılmış olan akdi feshedemezler (bk. Semerkandî, *Tuhfetu'l-fukahâ*, 1/150; Mergînânî, *el-Hidâye*, 1/199; Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, 1/336).

¹⁹ Bu konuda detaylı bilgi için bk. Genç, *İslâm Hukukunda Evlendirme Velâyeti*, s. 72 vd.

²⁰ Emsal mehir: “Kadının babası tarafından ve olmadığı takdirde, yaşadığı yerin halkından akid tarihinde, yaş, güzellik, bakirelik gibi özelliklerde kendisine akran ve emsal olan kadınların mehridir” (Bilmen, *Kâmus*, 2/10; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 284 (kısmen sadeleştirerek)).

²¹ İmam Ebû Yûsuf ile İmam Muhammed “emsal mehir” şartını koşmazlar (bk. Kâsânî, *Bedâi'*, 2/247; Bilmen, *Kâmus*, 2/55).

Bu sebeple İbn Âbidîn'nin (ö. 1252/1836) de belirttiği gibi bu, gerçekte bir velâyet değil, bir vekâlet velâyetidir (bk. İbn Âbidîn, 1984, 3/55).²² Bu bakımdan Cürcânî'nin tarifi, Hanefilerin bu velayet anlayışını ve diğer mezheplerin -aynı konuda bir yönüyle buna benzer olan- “velâyet-i ihtiyâr” çeşidini (bk. Zühaylî, 1997, 9/6698; Döndüren, 1995, s. 287 vd.) içine almaya uygun değildir.

2. Mustafa Ahmed ez-Zerkâ'nın tarifi: “Ergenlik çağındaki reşit bir kişinin, şahsî ve malî işlerini gözetip yürütmede, kâsır olan bir kişinin yerine kâim olmasıdır.” (Zerkâ, 1965, 2/817).

Bu tarifte, “ergenlik çağındaki reşit bir kişinin” kaydı ile velînin sıfatı, “şahsî ve malî işlerini” kaydı ile velâyetin konusu; “kâsır bir kişinin” kaydı ile de velâyet altındaki kişinin sıfatı belirtilmiştir. Ayrıca, bu tarif, hem “velâyet-i icbâr”ı hem de “velâyet-i ihtiyâr”ı içine almaya uygun bir tariftir ve bu yönleri ile Cürcânî'nin tarifinden farklıdır. Tarifteki “kâsır”dan maksat, tam eda ehliyetine sahip olmayan kişidir ki ya mümeyyiz olmayan çocuk gibi eda ehliyeti hiç yoktur yahut temyiz yaşının başlangıcı ile rüşd arasındaki merhalede bulunan kimse gibi eda ehliyeti noksandır (bk. Zerkâ', 1965, 2/817 vd.).

3. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd'in tarifi: “Bir hukuk terimi olarak velâyet, hukukun bazı insanlara bahşettiği öyle bir haktır ki, sahibi onunla başkasının üzerinde -o başkası razı olsa da olmasa da- sözünün geçerli olmasını kazanır.” (Abdulhamîd, 1984, s. 68).

Bu tarifte diğerlerinden farklı olarak, velâyetin şer'î bir hak olduğu açıkça ifade edilmiş, dolayısıyla velâyetin kaynağı belirtilmiştir. Ayrıca görüldüğü gibi son kısmı Cürcânî'nin tarifinin hemen hemen aynısıdır.

4. Ekhal b. Havvâ'nın tarifi: “Velâyet, akıllı ve ergen bir şahsa kendisi ve başkası adına geçerli şer'î tasarruflarda bulunma gücü bahşeden hukuken sabit bir yetkidir.” (Ekhal b. Havvâ, 1982, s. 15).

Bu tarif diğerlerinden farklı olarak, bir kimsenin şahsı adına tasarrufta bulunma yetkisini velâyetin muhtevâsına dahil etmiştir. Bu konu bazı eserlerde de açıkça velâyet olarak ifade edilmiş, hattâ bu açıdan velâyet “kâsıra” ve “müteaddiye” olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Kısaca, velâyet-i kâsıra, kişinin kendi adına tasarrufta bulunabilme yetkisi; velâyet-i müteaddiye ise başkası adına tasarrufta bulunabilme yetkisidir (bk. Bâbertî, ts., 3/180; İbnu'l-Humâm, 1986, 3/180; Zeydân, 1982, s. 335; Gandûr, 1982, s. 151; Şelebî, 1983, s. 518-519; Âmir, 1984, s. 79).²³

Nakledilen bu dört tarif ile velâyetin mahiyeti kısaca arz edilmeye çalışılmıştır.²⁴ Ekhal b. Havvâ'nın tarifi yeterli görüldüğü için de yeni bir tarife ihtiyaç duyulmamıştır.

²² Ancak kadın, metinde belirtilen şartlara aykırı olarak, velîsinden izin almaksızın evlenme akdi yaparsa, velî itiraz ederek akdi feshettirebilir.

²³ Velâyet-i kâsıra'ya “velâyet-i zâtîyye” (bk. Zeydân, *el-Medhal*, s. 335; Şelebî, *el-Medhal fi't-ta'rif*, s. 518) ve “velâyet-i asliyye” (bk. Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 4/2985) isimleri de verilmiştir.

²⁴ Velâyet hakkında bilgi için bk. Kâsânî, *Bedâi'*, 5/152 vd.; Zerkâ, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 2/816 vd.; Zeydân, *el-Medhal*, s. 334 vd.; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 4/2983 vd.

2. VELÂYETİN KONUSU VE SÜRESİ

Bütün şahıslar ve mallar velâyetin konusudur. Dolayısıyla şahsî ve malî bütün konuları ihtivâ eden bu hak ya belli şahıs ve mallar ile ilgilidir ki buna özel velâyet (velâyet-i hâssa) denir, yahut bütün şahıs ve mallar ile ilgilidir ki buna da, kamu velâyeti (velâyet-i âmme) denir. Baba ve dede gibi özel velâyet sahiplerine özel/hususî velî; devlet başkanı, vâli ve hâkim gibi kamu velâyeti sahiplerine ise genel/umûmî velî denir.²⁵

Velâyet, bir müessese olarak, dünya hayatının başlangıcından sonuna kadar devam eden, hatta cenâze namazı bakımından ölümden sonra bile geçerli olan bir haktır. Ölen kişinin cenâze namazını kıldırma öncelik hakkı, bir velâyet hakkına dayanır.²⁶

3. VELÂYETİN MEŞRU KILINIŞI VE GAYESİ

Velâyet iyilikte yardımlaşmak, ihsanda bulunmak, zayıflara yardım etmek, muhtaçların ihtiyaçlarını karşılayıp sıkıntılarını gidermek gibi, hem aklın hem de dinin güzel gördüğü maslahatlar için meşru kılınmıştır. Bütün bunlar nimete karşı şükürün bir ifadesidir. Nimete karşı şükretmek de aklî ve dinî bakımdan vaciptir. Burada nimet, yukarıda sayılan güzel şeyleri yerine getirebilme gücüdür. Bu nimetin şükürü ise işlerini göremeyen güçsüzlere yardım etmektir (bk. Kâsânî, 1986, 5/152).

Velâyetin asıl gayesi; ihtiyaçları her alanda; yerinde ve zamanında karşılanmış mutlu bir fert, mutlu bir aile ve sonuçta müreffeh bir toplum oluşturmak ve o cemiyeti adâletle yönetmektir. Bunun için de hangi alanda olursa olsun, velâyet bağı, yukarıda belirtilen anlayış çerçevesinde olur. Daha açık bir anlatım ile, herhangi bir sebep ile velâyet hakkını kazanan kişi öncelikle o hakkın gerçek sahibine karşı sorumluluk bilinci taşır ve velâyet alanına giren kişi veya mallara karşı sözü geçen sorumluluğa uygun davranır. Aksi takdirde ihtiyaçlar beklendiği gibi karşılanmaz ve dolayısıyla mutluluk da elde edilemez.

4. VELÂYETİN ÇEŞİTLERİ

Fıkıh bilginleri, velâyeti çeşitli yönleriyle taksim etmişlerdir (bk. Kâsânî, 1986, 5/152; Karâfî, 1963, s. 157 vd.; Zerkâ, 1965, 2/817 vd.; Zeydân, 1982, s. 335 vd.; Zühaylî, 1997, 4/2983 vd.; 10/7327 vd.). Hanefî fakihlerinden Kâsânî'nin (ö. 587/1191) "Tertib"ine göre aslında velâyet iki kısma ayrılır. Bunlardan birisi şer'an/hukûken sabit olur ki bu, babanın, babanın babası olan dedenin, vasînin ve kâdînin vellâyetidir. Diğeri ise velâyet hakkına sahip olan kişinin yetkili kılmasıyla sabit olur ki bu da vekîlin velâyetidir. şer'an sabit olan velâyet de evlenmede ve evlenmenin dışındaki tasarruflarda velâyet olmak üzere iki kısımdır (Kâsânî, 1986, 5/152). Ayrıca velâyet özellikle evlendirme velâyeti bakımından velâyet-i icbar ve velâyet-i ihtiyar olarak iki kısma ayrılır (Detaylı bilgi için bk. Genç, 2002, s. 79-91). Burada sadece sahibine ve konularına göre velâyetin taksiminden söz etmenin yeterli olacağı düşünülmüştür.

²⁵ Bu konuda velâyetin çeşitleri başlığı altında kaynaklarıyla birlikte bilgi verilecektir.

²⁶ "Velâyetü's-salâti 'ale'l-meyyit" tamlamasıyla bk. Kâsânî, *Bedâi'*, 1/317. Benzer bir tamlama için bk. Suyûtî, *el-Eşbâh*, s. 267.

4.1. Sahibine Göre Velâyetin Çeşitleri

Sahibine göre velâyet, özel velâyet ve kamu velâyeti olmak üzere iki kısma ayrılır.

4.1.1. Özel Velâyet (Velâyet-i Hâssa)

“Babanın çocukları ve vasînin kâsırlar üzerindeki velâyeti ile mütevellînin vakıf mallar hakkındaki velâyeti gibi özel mahiyeti hâiz olan yani belli şahıs ve mallara taalluk eden velâyettir.” (Kısmen farklı ifade ile bk. Ergüney, 1973, s. 491).²⁷ Anlaşıldığı üzere özel velâyetin sahipleri baba, dede, vasî ve mütevellî gibi özel şahıslardır ve bu velâyet sadece belirli şahıs ve mallarla ilgilidir.

4.1.2. Kamu Velâyeti (Velâyet-i Âmme)

“Hâkim ve vâli gibi yetkili devlet organlarının sahip olduğu; bütün mal ve fertlere şamil olan velâyettir.” (Kısmen sadeleştirme ve farklı ifade ile bk. Ergüney, 1973, s. 491).²⁸ Anlaşıldığı üzere kamu velâyetinin sahibi devlet başkanı, hâkim ve vâli gibi kamu temsilcileridir ve bu velâyet bütün şahıs ve mallarla ilgilidir.

Her iki velâyet hakkı da, konularına ve hatta alt konularına göre birtakım sebepler ile sabit olur. Meselâ, Hanefîlere göre evlendirme velâyeti; mülk, akrabalık, velâ ve devlet başkanlığı (imâmet) olmak üzere dört sebep ile sabit olur (Bk. Kâsânî, 1986, 2/237-238, 252; İbnu'l-Humâm, ts. 3/157; İbn Nüceym, 1333h., 3/117). İlk üç sebepten herhangi birisi ile, bazı özel şahıslar özel velâyete; devlet başkanlığı sebebiyle ise devlet başkanı ve hâkim gibi bazı devlet yetkilileri, kamu velâyetine sahip olur ve velâyetlerine tâbi olan şahısları evlendirebilirler (Bk. Bilmen, 1985, 2/45-46; Genç, 2002, s. 135-195).

Bu arada hemen ifade edilmeli ki, özel velâyet sahiplerinin velâyeti, kamu velâyeti sahiplerininkinden daha kuvvetlidir (bk. Suyûtî, 1983, s. 154; Berki, 1976, 1/140; Bilmen, 1985, 1/274). Bu konu İslâm hukukunun küllî kaidelerinden birisi olarak şöyle ifade edilmiştir: “Velâyet-i hâssa velâyet-i âmmeden akvâdır.” (Mecelle, Madde: 59).²⁹ Dolayısıyla, velâyette öncelik hakkı özel velîlerindir. Meselâ bir kız, babası ve dedesi gibi özel velîlerinden herhangi birisi sağ ve evlendirebilecek durumda ise hâkim tarafından evlendirilemez (bk. Kâsânî, 1986, 2/252; Bilmen, 1985, 2/46). Aynı şekilde -mal üzerindeki velâyete örnek olmak üzere- özel velîlerinden herhangi birisi varken, çocuğun mallarında hâkimin tasarrufu geçersizdir. Dolayısıyla hâkim, çocuğun malını kiraya vermiş olsa, özel velîsi bunu kabul etmeyip başka birine kiraya verebilir. Diğer tasarruflarda da hüküm böyledir. Ancak kamu velâyeti sahibinin, özel velâyet sahipleri üzerinde gözetim (nezâret) ve denetim (murâkabe) hakkı vardır.

²⁷ Benzer bir tarif için bk. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3/588.

²⁸ Benzer tarifler için bk. Berki, *Hukuk Tarihinden İslâm Hukuku*, 1/138; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3/588.

²⁹ Ancak bu kaidenin istisnaları da vardır (bk. Bilmen, *Kâmus*, 1/274).

Dolayısıyla kötü hal ve hareketleri bildirilen velî, vasî veya mütevellî gibi özel velîlerden herhangi birisi hakkında soruşturma yapılır. Hıyanetleri tespit edilirse azledilerek³⁰ yerlerine emin ve dosdoğru (müstakîm) kimselerden vasî veya mütevellî tayin edilir. Kusurları azli gerektirmeyecek mahiyette ise ihtar edilmekle yetinilir (bk. Berkî, 1976, 1/140).

4.2. Konusuna Göre Velâyetin Çeşitleri

Daha önce de belirtildiği gibi genel olarak velâyetin konusu şahıslar ve mallardır. Bu açıdan velâyet iki kısma ayrılır.

4.2.1. Şahıs (Nefis) Üzerinde Velâyet

Şahıs üzerinde velayet: “Evlendirmek, okutmak, tedâvi ettirmek ve bir işe verip sanat öğretmek gibi, kâsırın şahsı ve nefsiyle ilgili işleri üzerindeki bir yetkidir” (Zerkâ’, 1965, 2/818). Bazı hukukçular da, şahıs üzerinde velâyeti yukarıdakine benzer şekilde tarif etmişlerdir (meselâ bk. Şelebî, 1983, s. 502; Zühaylî, 1997, 4/2986). Şahıs üzerindeki velâyet çeşitleri sadece yukarıdaki tarifte yer alanlardan ibaret değildir; oldukça çoktur. Bu cümleden olmak üzere, velâyete tâbi olan şahsın sünnet ettirilmesi (Şelebî, 1983, s. 520), terbiye edilmesi, ahlâkının güzelleştirilmesi, nefsinin muhafaza edilmesi, başkalarına zulmetmesine engel olunması (Ebû Zehre, ts., s. 22), tıbbî müdahale yaptırılması (Ekhal b. Havvâ, 1982, s. 15) gibi konular da sayılabilir. Bunların hepsi şahsın ihtiyaçlarının fıtratına uygun bir şekilde karşılanması ve olgun bir insan olarak hayata hazırlanması için meşru kılınmıştır.

4.2.2. Mal Üzerinde Velâyet

Mal üzerinde velayet: “Akitler yapma, tasarruflarda bulunma, koruma ve harcama yönüyle, kâsırın malî işleri üzerindeki bir yetkidir” (Zerkâ’, 1965, 2/819).³¹

Diğer bir tarife göre mal üzerinde velayet: “Küçük ve aynı hükümde olan akıl hastası (mecnûn) ve bunak (ma’tûh) gibi, üzerinde velâyet sabit olan şahısların mallarıyla ilgili tasarruflara ait bir velâyettir.” (Zeydân, 1982, s. 336).

Görüldüğü gibi birinci tarifte mal üzerindeki velâyetin sahaları; ikinci tarifte ise velâyete tâbi olan şahıslar dikkate alınmıştır.

³⁰ Azil (azl) sözlükte: “Ayırmak, uzaklaştırmak” anlamına gelir. Bir fıkıh terimi olarak ise “tek taraflı irade açıklamasıyla bir yönetici veya memurun işine son verilmesi, bir vekil veya mümessilin temsil yetkisinin kaldırılması anlamında kullanılmıştır” (Atar, “Azil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 4/326).

³¹ Benzer bir tarif için bk. *Zühaylî, el-Fıkhü'l-İslâmî*, 4/2986.

5. VELÂYETİN UNSURLARI

Velâyetin unsurlarından maksat, velâyet denilince ilk akla gelen ve velâyetin kendileri ile bir bütün oluşturduğu temel elemanlardır.³² Velâyetin velâyet hakkı, velî ve velâyete tâbi olan varlık olmak üzere velâyetin üç unsurdan teşekkül ettiği söylenebilir.

5.1. Velâyet Hakkı

5.1.1. Hakkın ve Velâyet Hakkının Anlamı

Sözlükte, bâtılın zıddı (İbnu'l-Esîr, 1963, 1/413), sabit, vacip (Tehânevî, 1984, 1/329), Yüce Allah'nın isimlerinden bir isim, fert ve topluluk için gerekli olan pay (İbrâhim Mustafa vd., 1986, s. 188) gibi anlamlara gelen hak kelimesinin aslı, uygunluk (mutâbakat) ve muvafakattır (Râgıb el-İsfahânî, ts., s. 125. Ayrıca bk. Bilmen, 1985, 1/12).³³

Terim olarak hak: “Bir kimseye has kılınmış öyle manevî bir güçtür ki, o kimse bununla tasarruf yetkisine ve mâlikiyet vasfına sahip olur. Başka bir ifade ile: Öyle şer’î bir iktidardır ki, insanlar bununla bazı şeyleri yapmaya ve istemeye yetkili olurlar” (kısmen kısaltma ve sadeleştirme ile bk. Bilmen, 1985, 1/13).

Mustafa Ahmed ez-Zerkâ’ya göre hak: “Hukukun yetki veya yükümlülük olarak kabul ettiği bir âidiyet (ihtisâs)tir” (الحق: هو اختصاص يقرر به الشرع سلطة أو تكليفا) Adı geçen hukuk bilgini, bu tarifin hakkın bütün çeşitlerini ihtivâ ettiğini söylemektedir (Zerkâ’, 1965, 3/10, 12). Vehbe ez-Zühaylî de bu tarifi nakletmiş ve Zerkâ’nın görüşüne katılmıştır (bk. Zühaylî, 1997, 4/2839). Dolayısıyla bu tarif velâyet hakkını da içine alan öz bir tariftir.

5.1.2. Hakkın ve Velâyet Hakkının Kaynağı ve Çeşitleri

İslâm hukukuna göre hakkın kaynağı, Kitap, Sünnet, icmâ ve kıyas delillerinden herhangi biri veya birkaçı yahut istihsan ve örf gibi diğer delillerin biridir. Farklı bir ifade ile İslâm hukukuna göre kabul ve itiraf edilen bütün haklar sözü geçen delillerden kaynaklanır (bk. Zeydân, 1982, 218, dipnot, 1) Ayrıca detaylı bilgi için bk. Bardakoğlu, 1997, 15/141 vd.).

İslâm hukukunda çeşitli yönleriyle taksim edilen haklar, (bk. Zerkâ’, 1965, 3/15 vd.; Zühaylî, 1997, 4/2843 vd.; Döndüren, 1995, s. 32 vd.; Bardakoğlu, 1997, 15/142 vd.) hakkın mahalline göre birkaç kısma ayrılarak incelenmiştir. Onlardan birisi de mâlî olan ve mâlî olmayan haklardır.

Mâlî haklar, satıcının satılan şeyin bedelindeki hakkı, müşterinin satılan şeydeki hakkı ve kiracının kiraladığı evde oturma hakkı gibi mal ve malların menfaatine bağlı olan haklardır.

³² Unsur sözlükte; asıl (Cürçânî, *et-Ta’rifat*, s. 157; Tehânevî, *Keşşâf*, 2/960), esâs ve madde (Muallim Nâcî, 1987, s. 933) gibi anlamlara gelir. Bir hukuk terimi olarak ise: “herhangi bir hukukî hâdisenin vücut bulması için zarurî sayılan şartlar”ı ifade eder. Herhangi bir şey telef, tahrif veya tağyir edilmedikçe kendisinden ayrılması mümkün olmayan tamamlayıcı parçalar, o şeyin unsurlarını oluşturur (Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 471).

³³ “İslâm, Kur’ân, vahy-i ilâhî, hikmet, yardım ve mutluluk gibi (kısmen kısaltma ve sadeleştirme ile bk. Bilmen, *Kâmus*, 1/12) anlamlarına da gelen hak, bunlardan başka daha birçok anlamlarda kullanılan zengin muhtevâlî bir kelimedir (bk. Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredat*, s. 125 vd.; İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*, 1/ 413 vd.; Fîrûzâbâdî, *Kâmus Tercümesi*, 3/810 vd.; Bilmen, 1/12-13; Bardakoğlu, “Hak (Fıkıh)”, 15/139 vd.).

Bunların konusu (mahalli) mal veya menfaattir ve -daha önce de anlatıldığı üzere- bunlarla ilgili velâyet mal üzerinde velâyet olarak ifade edilir. Kısas hakkı, hidâne hakkı ve şahıs üzerinde velâyet hakkı gibi haklara ise malî olmayan haklar denir (Zühaylî, 1997, 4/2849-2850). Anlaşıldığı üzere bunların konusu şahıstır. Meselâ evlendirme velâyeti şahıs üzerinde velâyetin bir çeşidi olarak malî olmayan bir haktır (bk. Zerkâ', 1965, 2/818; Zühaylî, 1997, 4/2986).

Mahalline göre haklar, mücerred haklar ve mücerred olmayan haklar şeklinde de iki kısma ayrılır (Zühaylî, 1997, 4/2852-2853).³⁴ “Bu iki tür hak arasındaki en önemli fark olarak mücerred hakların genelde malî mübâdeleye ve tazmine konu olmaması, ölümle mirasçılara intikal etmeyişi gösterilir” (Bardakoğlu, 1997, 15/145).³⁵ Velayet hakkı mücerred haklara; kısas hakkı ise mücerred olmayan haklara birer misâldir. Hanefilere göre mücerred haklar karşılığında bir bedel konulması/alınması (i'tiyâz) câiz görülmediği için, bir bedel karşılığında şahıs veya mal üzerindeki velâyet hakkından vazgeçilemez (Zühaylî, 1997, 4/2852-2853).

5.2. Velî

5.2.1. Velînin Anlamı

Velî sözlükte; düşmanın zıddı (İbn Düreyd, ts, 1/188; Ahterî, 1322h., s. 1164), seven, yardımcı, sâdık (Fîrûzâbâdî, 1986, s. 1732), dost, komşu, yakın (Ahterî, 1322h., s. 1164), sahip (Muallim Nâcî, 1987, s. 933), imdat eden, Allah'a yaklaşan kul (Hasaneyn, 1982, s. 791), efendi, itaat eden, tâbi olan, ortak (şerîk), nesebi muhafaza eden (Ebû Ceyb, 1982, s. 390), yağmurdan sonra yağan yağmur (Fîrûzâbâdî, 1305h., 4/1223.), hürriyete kavuşturan, hürriyete kavuşturulan, amcaoğlu, mâlik, bir iş üzerinde tasarrufta bulunan kimse (Tehânevî, 1984, 2/1528), bir kimsenin işini görmek üzere vekil tayin edilen kimse (Ahterî, 1322h., s. 1164) gibi anlamlara gelen bir kavramdır (Detaylı olarak bk. İbn Manzûr, ts., 15/406 vd.; Zebîdî, 1306h., 10/398 vd.).

“Velî”nin çokluğu “evliyâ”; onun müennesi olan “velîyye” kelimesinin çokluğu ise “velîyyât” şeklindedir (Feyyûmî, ts., s. 672-673; Mehmed Zihni Efendi, 1398h., s. 1218; Bilmen, 1985, 2/45.) ama “velâyâ” olarak da gelir (Bustânî, 1983, s. 986).

Velî, terim anlamı bakımından, ilim dallarına, velâyetin konusuna ve konu üzerindeki tesirine göre çeşitli şekillerde özel veya genel olarak yahut her iki anlamı kaplayacak şekilde tarif edilmiştir (bk. Cürçânî, 1983, s. 254; İbnü'l-Hümâm, 1986, 3/157; İbn Nüceym, 1333h., 3/117; Timurtâşî, 1984, 3/54; Şeyhîzâde, ts., 1/337; Tehânevî, 1984, 2/1528 vd.; Cezîrî, 1984, 4/26; Bilmen, 1985, 2/45).

³⁴ Mücerred hak “müfred hak”, mücerred olmayan hak ise “müteekkid, müstekar veya mütekarrir hak” olarak da ifade edilmektedir (Bardakoğlu, “Hak (Fıkıh)”, 15/145).

³⁵ “Meselâ Hanefî literatüründe müfred (mücerred) hakların temlike ve sulha konu edilemeyeceği, vakıf bağlantılı dinî görevleri üstlenme veya şüf'a gibi mücerred haklar karşılığında bedel almanın câiz olmadığı ifade edilirken (Kâsânî, Bedâ'i', VI, 50; Hâdimî, Mecâmi'u'l-ḥakâ'ik, s. 45; İbn Âbidîn, IV, 518) bu vurgulanmak istenir. Bununla birlikte toplumun iktisadî şartlarının ve mal telakkisinin değişmesine paralel olarak bir kısım mücerred hakların malî mübadeleye konu olması câiz görülmüştür. Dinî hizmetleri üstlenme hakkındaki vazgeçme karşılığında bedel almanın (İbn Âbidîn, IV, 519) veya davalının yemin hakkına karşı davacıya belli bir bedel üzerinden anlaşma teklif etmesinin câiz görülmesi (Kâsânî, VI, 50) böyledir” (Bardakoğlu, “Hak (Fıkıh)”, 15/145-146).

Ömer Nasuhi Bilmen'in (ö. 1381/1971) tarifi şöyledir: "Velâyeti hâiz olan, yani, başkasının hakkında sözünü yürütmeye yetkili bulunan kişiye velî denir" (kısmen sâdeleştirme ile bk. Bilmen, 1985, 2/45).

Velî şöyle de tarif edilebilir: Velâyetinin sebeplerinden birisiyle velâyet hakkına sahip olarak velâyetine tâbi olan kimselerin işlerini yürütmeye hukûken yetkili olan kişiye velî denilir.

5.2.2. Velînin Hukuki Şahsiyeti

İslam hukukunda velâyete büyük bir ehemmiyet verilmiş ve velîde her yönüyle güçlü bir hukukî şahsiyet aramıştır. Farklı bir ifade ile bir şahsın velî olabilmesi için birtakım şartları taşıması gerekmektedir. Bu şahsiyetin oluşmasında akıl, ergenlik ve hürriyet ile velâyet altındaki kişi ile velînin aynı dine bağlı bulunması görüş birliği ile istenmiştir. Ancak bunlardan başka fıkıh bilginleri arasında görüş ayrılıklarının bulunduğu şartlar da vardır. Bu konu ayrıntıya girilmeden velîde ittifakla aranan şartlar ve diğer şartlar olmak üzere iki ana başlık altında incelenecektir.

Fıkıh bilginleri bir kimsenin velî olabilmesi için şu dört şartı taşıması gerektiği konusunda ittifak etmişlerdir. Bazı kaynaklarda genel olarak, bazılarında ise evlendirme konusuna ilgili olarak velâyetten söz edilirken zikredilen bu şartlar: Akıl, ergenlik, hürriyet ve din birliğidir (bk. Şîrâzî, 1995, 2/37; İbn Kudâme, 1996, 9/167; Mevsîlî, 1980, 3/96; İbn Nüceym, 1333h., 3/132; Şîrbînî, 1958, 3/154, 156; Buhûtî, 1982, 5/53; Haraşî, ts., 3/187-188; İliş, ts., 2/230-231).³⁶

5.2.2.1. Akıl

Velînin öncelikle akıllı olması şarttır. Dolayısıyla akıl hastaları velî olamazlar (bk. Şîrâzî, 1995, 2/37; Kâsânî, 1986, 5/153; İbn Kudâme, 1996, 9/167; Mevsîlî, 1980, 3/96; Şîrbînî, 1958, 3/154, 156; Buhûtî, 1982, 5/53; Haraşî, ts., 3/187-188; İliş, ts., 2/230-231). Bu konuda görüş birliği bulunmaktadır. Çünkü velâyet ancak -kendisine bakmaktan âciz olması sebebi ile- velâyet altında bulunan kişiye nazar için sabit olmuştur. Kendi nefesine nazardan âciz, akılsız bir kimsenin nazarı düşünülemezine göre, onun şahsı üzerinde velâyeti yoktur (İbn Kudâme, 1996, 9/167). Kendi şahsı üzerinde velâyeti olmayan bir kimse de, başkasına öncelikle velî olamaz (bk. Şîrâzî, 1995, 2/37; İbn Kudâme, 1996, 9/167; Mevsîlî, 1980, 3/96; Haraşî, ts., 3/187).

5.2.2.2. Ergenlik

Velînin ergenlik çağına girmiş olması şarttır. Çünkü küçüklerin kendi şahısları üzerinde velâyetleri yoktur, dolayısıyla başkaları üzerinde velâyetleri öncelikle sabit değildir (bk. Şîrâzî, 1995, 2/37; İbn Kudâme, 1996, 9/167; Mevsîlî, 1980, 3/96; İbn Nüceym, 1333h., 3/132; Haraşî, ts., 3/187).

³⁶ Metinde kaydedilen şartlar, ilgili kaynakların bazılarında yukarıdaki gibi bir isimlendirme bulunmamakla birlikte, çeşitli vesilelerle kullanılan ifadelerden faydalanılarak bu şekilde isimlendirilmiştir. Meselâ, Şâfîlere göre velîde aranan şartlar -velî olmaya engel sayılan durumlardan hareketle- sıralanmıştır. Ayrıca bazı kaynaklarda, sıralama ve isimlendirme farkları da bulunmaktadır.

5.2.2.3. Hürriyet

Hiç şüphesiz insanlar için asıl olan hürriyettir. Ne var ki İslâm hukuku ortaya çıktığı dönemde önceki hukuk sistemlerinde çok geniş bir yer tutan kölelik müessesesi ile karşılaşmıştır. İslâmiyet, bir taraftan bütün dünyada olduğu gibi Arabistân'da da mevcut olan ve ticarete de çok önemli bir yer tutan köleliliği kaldırıcı ve insanların hürriyetine kavuşmalarını sağlayıcı gayretleri teşvik etmiş (Armağan, 2015, s. 59-60),³⁷ diğer taraftan bu müesseseyi insanileştirmiş ve sahibi ile kölesi arasındaki münasebetlerle ilgili birçok hükümler getirmiştir (Şener, 1988, 1/307). İşte velâde aranan hürriyet şartı da bu hükümlerdendir.

Aslında akıllı ve ergen köleler hakikaten değil, hükmen âciz kabul edilmiş ve kölelik (rıkk) ehliyet arızalarından sayılmış (bk. Habbâzî, 1983, s. 374; Bilmen, 1985, 1/232-233) ve kölelere velâyet hakkı tanınmamıştır (bk. Şîrâzî, 1995, 2/37; Kâsânî, 1986, 5/153; İbn Kudâme, 1996, 9/167; Mevsîlî, 1980, 3/96; Şîrbînî, 1958, 3/154; Haraşî, ts., 3/187). Çünkü onların kendi kişilikleri üzerinde velâyetleri yoktur. Hal böyleyken başkaları üzerinde velâyetleri de öncelikle sabit değildir (bk. Şîrâzî, 1995, 2/37; Kâsânî, 1986, 5/153; İbn Kudâme, 1996, 9/167; Mevsîlî, 1980, 3/96; Şîrbînî, 1958, 3/154). Ancak mükâtep köle³⁸ statüsü kazanmış olan kölelerle ilgili olarak bazı konularda farklılıklar bulunmaktadır. Meselâ Hanefîlere göre bu durumdaki bir kölenin kendi cariyesini evlendirme velâyeti vardır (bk. İbn Nuceym, 1333h., 3/132; Şeyhîzâde, ts., 1/337).³⁹

³⁷ Prof. Dr. Servet Armağan, bu konuyu şöyle özetlemiştir: “1- İslâmiyet, köleliği ihdas ve tesis etmiş değildir; İslâmiyet geldiği zaman kölelik yaygın bir şekilde, Arabistan'da ve diğer devletler de mevcuttu. Tabii bu yaygın âdeti ve hatta önemli ticâreti birden yasaklaması mümkün değildi. Çünkü insan fitratına aykırı olurdu. O sebeple, evvelâ insanların eşit olduğunu, kardeşliği, herkesin bir tek Allah tarafından yaratılmış olduğunu, karşılıklı yardımlaşmanın gerekliliğini vb. duyguları kuvvetlendirme yoluna gitmiştir. 2- Bunun yanında, köleliğin ortadan kaldırılması için Hukukî ve fiilî yollar göstermiş, içtihadlar tereddütlü durumlarda bir kölenin hürriyete kavuşturulmuş sayılacağına hükmetmiştir. Bu suretle İslâmiyet, kölelerin sayısını azaltmak yanında, köleliğin ortaya çıkmasına da mâni olmuş, yani kaynağını kurutmak metodunu seçmiştir. 3- Diğer yandan kölelerin ve cariyelerin, aile fertleri gibi tutulmasını emretmek, cihân tarihlerindeki hukuk sistemlerinden hiçbirinde görülmemiştir. Kölelere ‘kölem’, ‘cariyem’ demeyiniz, bilakis, ‘oğlum’ ve ‘kızım’ diye hitab ediniz diye Hukukî emir ihtiva eden bir beyana ve düzenlemeye hiçbir hukuk metninde ve sisteminde rastlanmamıştır. ... İslâm Hukukçuları devlet bütçesine, kölelerin âzâd edilmesi gayesi ile, bir tahsîsâtın konulması gereğini belirtmektedirler. Emevî halifelerinden ve adâleti ile meşhur Ömer bin Abdülaziz devrindeki şu olay çok dikkat çekicidir. Yahya İbn-i Said anlatıyor: ‘Halife Ömer b. Abdülaziz beni Afrika'daki zekâtı toplamak için gönderdi. Zekâtı topladım, kendilerine dağıtmak için fakirleri davet ettim. Zekâtı kabul eden fakir bulamadım. Çünkü Ömer bin Abdülaziz, insanları zenginleştirmişti. Bunun üzerine köleler satın aldım sonra da onları âzâd ettim’” (Armağan *İslâm Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, s. 68-69).

³⁸ Ebû Hafs Necmüddîn Ömer en-Nesefî'nin (ö. 537/1142) “mükâtebe” tarifinden istifade ile “mükâtepe köle” şöyle tarif edilebilir: Belirli bir süre içinde taksitlerle ödeyeceği bir bedel karşılığında, hürriyete kavuşmak üzere efendisi ile “kitâbet akdi” yapmış olan köledir (bk. Nesefî, *Tilbetü'l-İtâlebe*, s. 64). Kitâbet akdi ise: "Efendi ile kölesi arasında bir bedel karşılığında özgürlük elde etme üzerine kurulu olan bir akit"tir Bu akdi yapan köleye "mükâtebe", câriyeye ise "mükâtepe" denir (bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 328).

³⁹ Hanbelîlere göre de mükâtepe kölenin velâyeti vardır fakat cariyesini efendisinin izni ile evlendirebilir (bk. Buhâtî, *Keşşâfu'l-kınâ'*, 5/53). Mâlikîlere göre ise, -emsal mehirinden fazla bir mehir istemek suretiyle- cariyesini evlendirmek üzere vekil tayin edebilir (bk. İlîş, *Takrîrât*, 2/230; Ayrıca bk. Haraşî, *eş-Şerhu'l-kebîr*, 3/187).

5.2.2.4. Din Birliği

Velî ile velâyetle tâbi olan şahsın aynı dine bağlı olması anlamında “din birliği”⁴⁰, velîde bulunması gereken en önemli şartlardandır. “Mümin erkeklerle mümin kadınların bir kısmı bir kısmının velîleridir (dostları ve yardımcılarıdır)...” (et-Tevbe 9/7)⁴¹ ve “... Allah inkârcılara, inananlar aleyhinde asla fırsat vermeyecektir.”(en-Nisâ 4/141) anlamındaki naslarla açıkça ifade edildiği üzere velî ile velâyet altındaki şahıs arasındaki din farklılığı velâyete engeldir. Dolayısıyla kâfirin Müslüman üzerinde velâyet hakkı yoktur (bk. Şîrâzî, 1995, 2/37; Kâsânî, 1986, 5/153; Buhûtî, 1982, 5/53; Haraşî, ts., 3/188). Velâyet Müminlerin kendi aralarında geçerlidir. Bu sebeple kâfirin Müslüman üzerinde şahâdeti kabul edilmez (bk. İbn Nüceym, 1333h., 3/132; Şeyhîzâde, ts., 1/337) ve kâfirlerle müminler birbirlerine mirasçı olamazlar (bk. Şîrâzî, 1995, 2/37; İbn Nüceym, 1333h., 3/132; Şeyhîzâde, ts., 1/337).

Velîde aranan din birliği şartı gereğince, Müslümanın da kâfir üzerinde velâyet hakkı yoktur (bk. Şîrâzî, 1995, 2/37; Mevsilî, 1980, 3/96; İbn Nüceym, 1333h., 3/132; Buhûtî, 1982, 5/53; Haraşî, ts., 3/188; Kahveci, 2014, s. 85). Çünkü Yüce Allah “... Sizin onlara hiçbir şey ile velâyetiniz yoktur...” (el-Enfâl 8/72) buyurmuştur (Haraşî, ts., 3/188). Ancak sahip oldukları velâyetin niteliği gereği bazı Müslümanlar, bu hükmün kapsamı dışında tutulmuşlardır. Özellikle evlendirme velayeti çerçevesinde sözü edilen bu Müslümanların bir kısmının kafirler üzerinde velâyet hakkı görüş birliği ile kabul edilmiş; bir kısmınınkinde ise ihtilâf edilmiştir (bk. İbn Kudâme, 1996, 9/167; İbnu'l-Hümâm, 1986 3/181; Şîrbînî, 1958, 3/154,156; Buhûtî, 1982, 5/53; Haraşî, ts., 3/188; İliş, ts., 2/231). Meselâ, Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîlerden oluşan fıkıh bilginlerinin çoğunluğuna göre, Müslüman devlet başkanı, kâfir kadını kamu velâyeti ile evlendirebilir (bk. İbn Kudâme, 1996, 9/179; İbnu'l-Hümâm, 1986 3/181; İbn Hacer el-Heytemî, 1971, 2/81; Şîrbînî, 1958, 3/156; Buhûtî, 1982, 5/53). Çünkü devlet başkanının velâyeti genel bir velâyettir ve İslâm ülkesinde yaşayan herkese şâmidir. Anlaşıldığı üzere burada sözü edilen kâfir kadın, İslâm ülkesinde, Müslümanların himayesinde yaşayan, velîsiz gayr-i müslim (zimmiyye) kadındır (bk. İbn Kudâme, 1996, 9/179).⁴²

“Kâfir bulunanlar da yekdiğerinin velîleridir...” (el-Enfâl 8/73) anlamındaki âyet-i kerîmeye istinaden (bk. Şîrâzî, 1995, 2/37; Mevsilî, 1980, 3/96; İbn Nüceym, 1333h., 3/132) kafirler de birbirlerinin velîleridir.

⁴⁰ Bu şart “İslâm” veya “Müslüman olmak” şeklinde de isimlendirilebilir. Nitekim bazı fıkıh bilginleri “İslâm” şeklinde isimlendirmişlerdir (meselâ bk. İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, 12; İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fikhîyye*, s. 134). Ancak Kâsânî (ö. 587/1191) evlendirme velayetinden söz ederken “İslâm”ın şart olmadığını açıkça ifade etmiş (bk. Kâsânî, *Bedâi'*, 2/239) genel olarak velîde bulunması gereken şartları sıralarken de velayet altındaki kişi Müslüman olduğu takdirde velînin Müslüman olmasının (İslâmü'l-velî) şart olduğunu belirtmiştir (bk. Kâsânî, *Bedâi'*, 2/239). Bu sebeple, bazı kaynaklarda konu anlatılırken kullanılan tabirlerden hareketle (meselâ bk. Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, 2/37; İbn Hacer el-Heytemî, *Fethu'l-cevâd*, 2/81; Buhûtî, *Keşşâfu'l-kınâ'*, 5/53; İliş, *Takrîrât*2/230) söz konusu şart “din birliği” şekilde isimlendirmiş oldu.

⁴¹ Bk Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, 2/37. Kâfirlerin birbirlerine velâyetleri konusunda bk. Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/156.

⁴² Sözü geçen kadının genel velâyet ile evlendirilebilmesi için özel velîsinin bulunmaması (bk. İbn Kudâme, *el-Muğni*, 9/179; Buhûtî, *Keşşâfu'l-kınâ'*, 5/53; İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, 3/78) veya özel velîsinin velâyetinin imkânsız olması (bk. Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/156) şarttır.

Dolayısıyla meselâ, kâfir bir kimsenin velâyetine tâbi olan kâfirler üzerinde evlendirme velâyeti sabittir (bk. Şîrâzî, 1995, 2/37; Mevsîlî, 1980, 3/96; İbn Nüceym, 1333h., 3/132; Haraşî, ts., 3/188). Ayrıca bazı kaynaklarda kafirlerin velâyeti ile ilgili tartışmalı istisnâ iki durumdan da söz edilmiştir.

Tetkik edilebildiği kadarıyla bunlardan birisi sadece Hanbelîlerin üzerinde durduğu tartışmalı bir konudur (bk. Merdâvî, 1957, 8/78 vd.). Bir diğeri ise İslâm Dini'nden dönen/“mürted” kişinin durumudur. Fıkıh bilginleri, mürtedin durumunu da “din birliği” şartı çerçevesinde; fakat kâfirden daha farklı olarak değerlendirmişlerdir. Mürted de bir kâfir olduğu için onun Müslüman üzerinde velâyet hakkı olmadığı açıktır. Ancak kâfirlerin kendi aralarında velâyetleri geçerli sayılmasına rağmen, Hanefî ve Şâfiîlere göre -kendisine velâyeti de dâhil olmak üzere- mürtedin hiç kimse üzerinde velâyet hakkı yoktur (bk. Kâsânî, 1986, 2/239; Şîrbînî, 1958, 3/156).⁴³ Hatta onun hiçbir kimse ile nikâhı da câiz değildir (bk. Kâsânî, 1986, 2/239).

Hanefîlerin dışındaki üç mezhebe göre özellikle evlendirme velâyeti konusunda ileri sürülen -bir kısmı da tartışmalı- bazı şartlar daha vardır (bk. Şâfiî, 1996, 10/39 vd., 48; Şîrâzî, 1995, 2/36-37; İbn Kudâme, 1996, 9/140 vd., 170; İbnü'l-Hümâm, 1986 3/181; İbn Hacer el-Heytemî, 1971, 2/81; Şîrbînî, 1958, 3/139, 147, 154-156; Haraşî, ts., 3/187-189; Buhûtî, 1982, 5/48 vd. 53-54; Döndüren, 1995, s. 288). Ayrıca kamu velâyetinin birinci mümessili konumundaki devlet başkanı olan velîde (bk. Mâverdî, 1983, s. 6; Avcı, 1998, 17/539 vd.), yine bu velâyetin bir çeşidi olan kazâ/yargı velâyetinin mümessili olan hâkim ünvanlı velîde (bk. Mâverdî, 1983, s. 65 vd.; Atar, 2017, s. 113 vd.) ve “küçük çocukların bakımı, gözetimi ve terbiyesi anlamında” bir velâyet türü olan “hidâne/hadâne” (الحضانة) velâyetindeki velîde (bk. Kâsânî, 1986, 4/41 vd.; İbn Kudâme, 1996, 11/282 vd.; Şîrbînî, 1958, 5/195 vd.; Desûkî, ts., 2/528; Zühaylî, 1997, 10/7304 vd.) olduğu gibi, her bir velâyet çeşidine göre velî sayılan kişilerde aranan özel şartlar da bulunmaktadır. Bu şartlar ve hatta bunların bazılarıyla ilgili - yukarıda sözü edilen genel şartlarla ilgili- istisnâ durumlar da “velînin hukûkî kişi” başlığı altında değerlendirilmelidir.

5.3. Velâyete Tâbi Olan Varlık

Velayete tâbi olanlar ya şahıslardır ya da mallardır ve bunların hepsi birer varlıktır. Nitekim -velâyetin çeşitlerinden söz edilirken- konusuna göre velâyet buna göre iki kısma ayrılarak tanıtılmıştı. Bu bakımdan bu konu “Velâyete Tâbi Olan Varlık” şeklinde isimlendirilmiş oldu. Mallar ya hakikî/özel kişilere aittir ya da devlet ve vakıf gibi hükûmî/tüzel kişilerin mülkiyetindedir. Bilindiği üzere hükûmî kişiliğin mülkiyetinde bulunan mallar da dâhil olmak üzere bütün mallar hakikî kişiler tarafından yönetilirler.

⁴³ Ayrıca bk. İbn Hacer el-Heytemî, *Fethu'l-cevâd*, 2/81. Kâsânî (ö.587/1191) velînin akıllı, ergen ve mirasçı olan kimselerden olmasının şart olduğunu belirttikten sonra, kâfirin Müslümana, Müslümanın kâfire, kölenin ve İslâm dîninden dönen (mürted)in hiç kimse üzerinde velâyet hakkının bulunmamasının sebebini öncelikle mirasçı olamamalarıyla açıklar (bk. Kâsânî, *Bedâi'*, 2/239).

Bu bakımdan mallara nispetle şahıslar üzerindeki velâyete daha çok özen gösterilmiş; onların ruh ve beden sağlığıyla geleceğe hazırlanmalarının yanı sıra, zamanı gelince mutlulukla yaşayabilecekleri bir aile kurmaları hedeflenmiştir. Meselâ Şâfiî mezhebine göre hangi durumda olursa olsunlar kadınlar evlendirme velâyetine tâbidirler, ne kendilerini ne de başkalarını evlendirebilirler (bk. Şâfi'î, 1996, 10/39-42, 64; Şîrâzî, 1995, 27/36 vd.).⁴⁴ Ama reşit olarak ergenlik çağına ulaşan kadınların mal üzerindeki velâyetleri tam olarak tahakkuk eder. Eşleri de dâhil olmak üzere mallarının yönetiminde hiç kimse onlara müdahale edemez. Sözü edilen ergenlik çağı on beş yaş tamamlanmadan önce kızlarda hayız görmek, erkeklerde ise ihtilâm olmak gibi fizyolojik belirtilerle başlar. On beş yaşları tamamlanmasına rağmen bu tür belirtiler görülmeyen kızlar ve erkekler ise hükmen ergen sayılırlar. Mal üzerindeki velâyette, bu çağdaki kadın ve erkekler eşit durumdadırlar (bk. Şâfi'î, 1996, 7/242-243).

Burada sadece velâyete tâbi olan kişiler açısından kavram alanından söz edilecektir. Tetkik edilebilen kaynaklarda, velâyete tâbi olan şahıslar, genellikle “mevlî aleyh/muvellâ aleyh” tabiri ile ifade edilmişlerdir (bk. Şîrâzî, 1995, 2/49; Serahsî, 1993, 4/220; Kâsânî, 1986, 2/241; Gandûr, 1982, s. 149; Abdulhamîd, 1984, s. 76; Şener, 1985, 2/210). Ayrıca bu kavram, bazı sözlüklerde çocuk (sabî) ve kadın karşılığı olarak da kullanılmıştır (bk. Feyyûmî, ts., 2/672; Ebû Ceyb, 1982, s. 388). Bununla birlikte velâyet altındaki kıza/kadına “mevliyye” (bk. Kâsânî, 1986, 2/232; İbn Hacer el-Heytemî, 1971, 2/77; Şîrbînî, 1958, 3/156; Bilmen, 1985, 2/45; Bustânî, 1983, s. 986)⁴⁵ veya “mevlî aleyhâ/muvellâ aleyhâ” (Şâfi'î, 1996, 7/243, 248; Serahsî, 1993, 4/219; Buhûtî, 1982, 5/53) erkeğe ise, “mevlî” (Bilmen, 1985, 2/45; Bustânî, 1983, s. 986) de denilmektedir. Ancak burada genellikle her iki cins için de kullanılabilen “mevlî aleyh/muvellâ aleyh” tabiri “velâyete tâbi olan kişi” veya “velâyet altında bulunan kişi” şeklinde Türkçe'ye çevrilmiştir.⁴⁶

Bir kişinin velâyet altında bulunması hukukun kabul ettiği birtakım illetlere bağlıdır. Farklı bir ifade ile bir kişi üzerinde velâyetinin sabit olması için o kişinin herhangi bir illet⁴⁷ ile eda ehliyeti bakımından ehliyetsiz veya noksan ehliyetli sayılması gerekir. Fıkıh bilginleri sözü edilen illetlerin bir kısmını ittifakla kabul ederken, bir kısmında görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Dört mezhebin ittifakı ile velâyet altında bulunmayı gerektiren illetler küçüklük (sığar), akıl hastalığı (cunûn), bunaklık (ateh) ve kölelik (rıkk) olmak üzere dördtür. Dolayısıyla sığar illeti ile, küçük erkek ve kız çocuklar; “cunûn” illeti ile, akıl hastası erkek ve kadınlar; “ateh” illeti ile, bunak erkek ve kadınlar; “rıkk” illeti ile ise, köle (abd) ve cariye (eme)ler velâyete tâbi olurlar (Bk. Kâsânî, 1986, 2/232 vd.; 241 vd.; İbn Cüzey, ts., s. 170-173; Merdâvî, 1957, 8/52 vd.; İbn

⁴⁴ İmam Şâfiî'nin (ö. 204/820) öğrencilerinden Ebû Sevr'e (ö. 240/860) göre kadın velîsinden izin almak suretiyle evlenme akdi yapılabilir (bk. Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, 2/36; Nevevî, *Sahih-i Müslim b. Şerhi'n-Nevevî*, 9/205. Ayrıca bk. Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 9/6574).

⁴⁵ Makale metninde yer alan bazı kaynakların hareketli metinlerinden “muvelliye” şeklinde de telaffuz edildiği anlaşılmaktadır.

⁴⁶ Nitekim Ömer Nasuhi Bilmen (ö. 1381/1971) de evlenmede velâyet-i icbârî tarif ederken, “velâyet altında bulunan bir şahsın...” ifadesini kullanmıştır (bk. Bilmen, *Kâmus*, 2/8).

⁴⁷ Fıkıh Usûlü âlimlerine göre illet: “Hükümün konmasını uygun gösteren durumu genellikle ihtivâ eden açık seçik (munzabıt) vasıf”tır. İlet bundan başka anlamlarda da kullanılır. (Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 194).

Nüceym, 1333h., 3/127 vd.; Şîrbînî, 1958, 3/149 vd., 168-169, 172; Buhûtî, 1982, 5/42-45; Haraşî, ts., 3/174 vd., 187, 197-198, 200-202; İbn Âbidîn, 1984, 3/65 vd.).

Yukarıdaki dört illetten başka velâyet altında bulunmayı gerektirip gerektirmemeleri bakımından tartışmalı olan illetler de bulunmaktadır (bk. Şîrâzî, 1995, 2/36 vd.; İbn Kudâme, 1996, 9/140 vd., 224 vd.; İbn Cüzey, ts., s. 171-173. Şîrbînî, 1958, 3/139, 147, 169; Buhûtî, 1982, 5/48 vd.; Döndüren, 1995, s. 288).

Tetkik edilebildiği kadarıyla bu çalışmada velâyetin bir unsuru olarak ele alınan “velâyete tâbi olan valık” veya sadece “velâyete tâbi olan kişi” ile ilgili düzenli bir tarif bulunamamıştır. Yukarıdaki bilgiler ışığında şöyle tarif edilebilir: Hukukun kabul ettiği herhangi bir illete dayalı olarak, şahsı ve malı veya bunlardan birisi bakımından koruma altına alınan kimseye, “velâyete tâbi olan kişi” denir.

6. VELÂYETİ KULLANMA ANLAYIŞI

Velâyet bir emanettir (Elmalılı, 1979, 2/1372; 5/3429). Emanet yerine getirilmesi zor, sorumluluk gerektiren büyük ve ağır bir yükür. İnsanın kendisine emanet edilenlere hıyanet etmemesi, farklı bir ifade ile emanetin anlamına uygun bir anlayış ve yaşayış içinde olması, yukarıda belirtilen yaratılış niteliğinin gereğidir (bk. Elmalılı, 1979, 6/3934-3935).⁴⁸ Zaten yükümlülük, insan olarak yaratılmanın; insan türü olmanın bir gereğidir (bk. Şah Veliyyullah, 1762, 1/72). Dolayısıyla velâyet sahipleri, güçleri nispetinde (el-Bakara 2/286.) velâyetlerinin alan ve muhtevâsına göre söz konusu emanete karşı saygılı davranmakla yükümlüdürler.⁴⁹ Bu yükümlülük sahip olunan velâyet hakkının meşru çerçevede kullanılmasını, özellikle de kamu velâyeti temsilcilerinin seçiminde veya tayininde özen gösterilmesini gerektirir. Çünkü Allah Teâlâ: “Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.” (en-Nisâ 4/58) buyurarak, emanetlerin ehline verilmesini emretmiştir.

⁴⁸ Yunus Vehbi Yavuz, bu konuda şöyle diyor: “İnsanoğlunun en ağır yükü emanettir. Emanete hainlik etmemek Müslümanın en önemli özelliğidir. Mal bir emanettir, evlat emanettir, komşular emanettir, saklanması için yanımıza bırakılan eşya ya da insanlar emanettir, söz bir emanettir, toplumsal görevler birer emanettir. Müslüman kişi bu emanetleri korumak zorundadır...” (Yavuz, *İslâm*, s. 23.)

⁴⁹ Bu gerçek Abdullah b. Ömer (r.a.)’ın şu rivayetinde dikkat çekici bir üslup ve benzetme ile açıkça görülmektedir. Adı geçen sahabî diyor ki, Rasûlullah (s.a.s.)’i şöyle buyururken dinlemiştim: “Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğünüzden sorumlusunuz. Devlet başkanı bir çobandır ve emri altındakilerden sorumludur. Erkek ailesinde bir çobandır ve ailesinde olanlardan sorumludur. Kadın kocasının evinde bir çobandır ve o da eli altında bulunanlardan sorumludur. Hizmetçi de efendisinin malı üzerinde bir çobandır ve o da elinin altındakilerden sorumludur.” Râvî der ki: “Sanıyorum şunu da buyurmuştu”: “Kişi, babasının malında bir çobandır ve o da ondan sorumludur. (Nihayet), hepiniz bir çobansınız ve hepiniz güttüğünüzden sorumlusunuz” (Buhârî, “Cum’a”, 11. Ayrıca bk. Buhârî, “Cenâiz”, 32; “İstikrâz”, 20; “Vesâyâ”, 9; “İtk”, 17; “Nikâh”, 81, 90; “Ahkâm”, 1; Müslim, “İmâre”, 20; Tirmizî, “Cihâd”, 27; Ahmed b. Hanbel, 2/5, 54-55, 108, 111, 121.). Bu konuda, bir devlet başkanı olarak, Hz. Ömer (r.a.)’ın sorumluluk anlayışı Mehmed Âkif’in diliyle ne de güzel ifade edilmiştir!

“Kenâr-ı Dicle’de bir kurt aşırta bir koyunu
Gelir de adl-i İlâhî sorar Ömer’den onu!” (Ersoy, *Safahât*, s. 97.)

Yukarıda anlatıldığı üzere velâyet, özünde sevgi ve yakınlık gibi anlamlar taşıyan, dolayısıyla şefkat, merhamet ve himayeyi gerektiren bir kavram olduğuna göre velî, gerek şahsının gerekse velâyetine tâbi olan başkalarının işlerini görüp gözetirken sözü geçen “öze” uygun olarak tasarrufta bulunmalıdır.

Yukarıda ifade edildiği üzere velînin akıl, ergenlik ve hürriyet gibi birtakım temel şartları taşınması gerektiği gibi, velâyet alanına giren işleri yürütmekten âciz olmaması ve tasarruflarının velâyeti altındakilerin maslahatına uygun olması da gerekir (bk. Kâsânî, 1986, 5/152-153; Şelebî, 1983, s. 522).⁵⁰ Aksi takdirde hem tasarrufları sahih ve muteber olmaz (bk. Berki, 1976, 1/138-139) hem teklifi hükümler bakımından sorumluluğunu yerine getirmemiş olur. Meselâ bir velînin -küçüklüğü ve akıl hastalığı gibi bir illet ile- velâyeti altında bulunan kişinin evini imar etmesi, meyve ve ekinlerini sulayarak koruması gibi işleri yürütmesi farzdır. Çünkü velînin velâyetine tâbi olan kişinin malını zayi etmesi haramdır (Buhûtî, 1982, 5/495). Velâyette maslahat konusu -kamu velâyet ile ilgili olarak- İslâm hukukundaki bir küllî kâidede çok açık bir şekilde şöyle ifade edilmiştir: “Râiyye ya nî tebe’a üzerine tasarruf maslahata menuttur” (Mecelle, Madde: 58). Zaten velâyete tâbi olan şahsın aleyhine olacak tasarrufları velâyetin meşruiyet ve ruhu ile bağdaştırmak mümkün değildir. Zira daha önce de anlatıldığı gibi velâyet aklın ve dinin güzel gördüğü maslahatlar için meşru kılınmıştır. Sözü edilen maslahatlar nimete karşı şükürün bir ifadesidir ve nimete karşı şükretmek de aklî ve dinî bakımdan vaciptir. Burada nimet, güzel şeyleri yerine getirebilme gücüdür ve bu nimetin şükürü ise işlerini göremeyen güçsüz kimselere yardım etmektir (bk. Kâsânî, 1986, 5/152). Dolayısıyla velînin velâyeti altındaki şahıslar adına zararlı tasarruflardan; şefkat ve merhamete uygun düşmeyen durum ve davranışlardan kaçınarak, şükürünü en güzel bir şekilde eda etmeye çalışması İslâm hukukunda velâyet anlayışının gereğidir.

SONUÇ

İslâm hukukunda velâyetin mahiyetiyle ilgili bu çalışmada ulaşılan sonuçlar maddeler halinde şöylece sunulabilir.

1. Velâyet, sevgi ve çok yakın olmayı hatırlatan; şefkat, merhamet ve himayeyi gerektiren ve bunları fiilen ortaya koymaya uygun anlamlar taşıyan bir kavramdır. Vilâyet şeklinde de kullanılabilen bu kavram, kullanımına göre, hem aynı, hem de farklı anlamlara gelmektedir. “Vilâyet” şeklinin anlam alanının daha geniş olduğu söylenebilir.

2. Makale konusu olan kavram, Arapça eserlerde genellikle “vilâyet,” Türkçe olanlarda ise genellikle “velâyet” şekliyle kullanılmıştır. Bu çalışmada da tercih edilen “velâyet” şekli şu anlamlarda kullanılabilir: Yakınlık, akrabalık, yardım, sevgi, sevme, muhabbet, dostluk, kudret, kuvvet, hâkimiyet, yetki, hüküm, otorite, imâret, emirlik, beylik, vâililik, bir işi üzerine almak ve yürütmek. Görüldüğü üzere bu kelimelerin bir kısmı eş anlamlıdır ve bunlara daha başkaları da eklenebilir.

⁵⁰ Geniş bilgi için bk. Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 4/2992 vd.

3. Velâyet, mutlak anlamda Yüce Allah'ındır. Kullarına velâyet hakkını veren O'dur. Dolayısıyla velâyet şer'î bir haktır. Bu hak bir emânettir ve ehliyetli olanlara verilir. Farklı bir ifade ile velâyet hakkının kazanılması ve kullanılması birtakım sebep ve şartlara bağlıdır.

4. Velâyet, bir yönüyle "özel" ve "kamu" velâyeti olmak üzere iki kısma ayrılır. Özel velâyet, baba ve dede gibi özel velîlerin velâyetidir ve belli şahıs ve mallarla ilgilidir. Kamu velâyeti ise devlet başkanı ve hâkim gibi, devleti temsil eden velîlerin velâyetidir. Bu velâyet devletin sorumluluk alanında olan bütün mal ve şahıslara şâmindir.

5. Özel velâyet, kamu velâyetinden daha kuvvetlidir. Dolayısıyla özel velîlerden herhangi birisi varken, kamu adına yetkili olan kişi özel velî adına tasarrufta bulunamaz. Şu kadar var ki, genel velînin özel velîler üzerinde denetim hakkı bulunmaktadır.

6. Genel olarak velâyetin konusu, şahıs ve maldır. Bu yönüyle de velâyet ikiye taksim edilmiştir. Şahıs üzerindeki velâyet terbiye, tahsil, tedavi ve evlendirme gibi şahsî işlerle ilgilidir. Mal üzerinde velâyet ise malın korunması, artırılması vb. malî işlerle ilgilidir.

7. Velî, velâyeti altındaki şahsın maslahatına uygun bir şekilde tasarrufta bulunmalıdır. Aksi takdirde, hem tasarrufu geçersiz olur, hem de duruma göre ya uyarılır yahut velâyet hakkını kaybeder. Bu durumda şartlarını taşıyan başka şahıslar velî olurlar ve böylece velayetin sevgi ikliminde canlar ve mallar kıyamete kadar selametle hayat bulurlar.

KAYNAKÇA

- Abdulhamîd, M. M. (1404/1984). *el-Ahvâlu 'ş-şahsiyye fi 'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye*. Basım Yeri Yok: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî.
- Abdulhay el-Kettânî, M. A. (1346/1927). *et-Terâtîbu'l-idâriyye ve'l-amâlât ve's-sinâ'ât ve'l-metâcir ve'l-hâleti'l-ilmîyyeti'l-letî kânet 'alâ ahdi te'sîsi'l-medeniyyeti'l-İslâmiyye fi'l-medeniyyeti'l-münevvereti'l-âliyye*. 2 Cilt. Rabat: Yayınevi Yok.
- Ahmed b. Hanbel, E. A. (1413/1992). *Musnedu Ahmed b. Hanbel*. 6 Cilt (üç mücellette). İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım.
- Ahterî, M. M. (1322). *Ahterî-i kebîr*. İstanbul: Dersââdet.
- Akyüz, V. (1998). *Kur'an'da Siyasî Kavramlar*. İstanbul: Kitabevi.
- Ali Haydar Efendi, K. (1330 h.). *Dureru'l-hukkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*. İstanbul: Yayınevi Yok.
- Âlûsî, Ş. M. (ts). *Rûhu'l-me'ânî fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'i'l-meşânî*. 30 Cilt. Beyrût: Dâru ihyâi't-turâs.
- Âmir, A. (1404/1984). *el-Ahvâlu 'ş-şahsiyye fi 'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye fikhen ve kadâen "ez-zevâc"*. Kâhire: Dâru'l-fikri'l-'Arabî.

- Apaydın, H. Y. (2013). “Velâyet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/15-19. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Armağan, S. (2015). *İslâm Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Atar, F. (1991) “Azil”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/326-327. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Atar, F. (2017). *İslâm Yargılama Hukukunun Esasları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Atar, F. (ts.). *İslâm Adliye Teşkilâtı Ortaya Çıkışı ve İşleyişi*. Ankara: DİB Yayınları.
- Avcı, C. (1998). “Hilâfet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/539-546. İstanbul: İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Aydın, M. A. (1985). *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Bâbertî, E. M. (ts.). *el- ‘Înâye (Fethu’l-kadîr ile)*. 9 Cilt. Beyrût: Dâru ihyâi’t-turâsi’l- ‘Arabî.
- Bardakoğlu, A. (1997). “Hak (Fıkıh)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/139-151. İstanbul: TDV Yayınları.
- Berki, A. H. (1955). *Hukuk Tarihinden İslâm Hukuku*. Ankara: Yayınevi Yok.
- Bilmen, Ö. N. (1985). *Hukûkî İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi.
- Buhârî, E. A. M. (1413/1992). *Sahîhu’l-Buhârî (el-Câmi ‘u’s-sahîh)*. 8 Cilt (üç mücellette). İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım.
- Buhûtî, M. (ts.). *Keşşâfu’l-kina’ an metni’l-İkna’*. Beyrut: Daru’l-kutubu’l-ilmîyye.
- Bustânî, B. (1983). *Muhîtu’l-Muhît kâmûsun mutavvelun li’l-lugati’l- ‘Arabiyye*. Beyrût: Yayınevi Yok.
- Cerrahoğlu, İ. ve Koçyiğit, T. (1984). *Kur’ân-ı Kerîm Meâl ve Tefsiri*. (1. Cilt). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Cezîrî, A. (1404/1984). *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Cündî, H. (1341/1922). *Muhtasaru Halîl fî fıkhı İmam Mâlik*. Mısır: Yayınevi Yok.
- Cürcânî, A. (1403/1983). *Kitâbu’t-Ta’rifât*. Beyrût: Yayınevi Yok. (*et-Ta’rifât*)
- Çeker, O. (1997). “Halvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/384-386. İstanbul: TDV Yayınları
- Desûkî, M. (ts.). *Hâşiye ‘ale’ş-Şerhi’l-kebîr/Hâşiyetu’d-Desûkî ‘ale’ş-Şerhi’l-kebîr (‘alâ Muhtasari’l-İmam Hâlîl)*. 4 Cild. Beyrût: Dâru’l-fikr.

- Döndüren, H. (1416/1995). *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Altınoluk Yayınları.
- Ebû Ceyb, S. (1402/1982). *el-Kâmûsu'l-fikhî lugaten ve 'stulâhen*. Dimaşk: Dâru'l-fikr.
- Ebû Zehre, (ts.). *el-Vilâyetu 'ale'n-nefs*. Beyrut: Dâru'r-râidi'l-Arabî.
- Ekhal b. Havvâ. (1982). *Nazariyyetu'l-velâye fi'z-zevâc fi'l-fikhî'l-İslâmî ve'l-kavânîni'l-'Arabiyye*. Cezâyir: eş-Şirketu'l-vataniyye.
- Elmalılı, M. H. Y. (1979). *Hak Dini Kur'an Dili*. 9 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat.
- Erdoğan, M. (1998). *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Ergüney, H. (1973). *Türk Hukukunda Lügat ve Istilâhlar*. İstanbul: Yenilik Basımevi.
- Erkal, M. (1988). "el-Ahkâmüs-sultâniyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/555-556. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Ersoy, M. Â. (1984). *Safahat*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Feyyûmî, A. (ts.). *el-Mişbâhu'l-münîr fi'ğarîbi's-şerhi'l-kebîr li'r-Râfi'î*. 2 Cilt. Beyrût: Mektebetu'l-'ilmiyye.
- Fîrûzâbâdî, E. T. (1305h.). *el-Okyânûsü'l-basît fi tercemeti'l-Kâmûsi'l-muhît*, çev. Mütercim Âsım Efendi. 4 Cilt. İstanbul: Matbaay-i Osmaniyye.
- Fîrûzâbâdî, M. M. (1406/1986), *el-Kâmûsu'l-muhît*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût: Yayınevi Yok.
- Gandûr, A. (1402/1982). *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi't-teşrî'il-İslâmî*. Basım Yeri Yok: Mektebetu'l-felâh, 2. Basım.
- Genç, M. (2002). *İslâm Hukukunda Evlendirme Velâyeti*. Bursa: Basılmamış Doktora Tezi.
- Habbâzî, E. M. C. (1403/1983). *el-Muğnî fi usûli'l-fikh*. thk. Muhammed Mazhar Bekâ), Mekke: Câmi'atu Ummi'l-Kurâ.
- Haraşî (Hırşî), M. (ts.). *eş-Şerhu'l-kebîr 'alâ Muhtaşarı Halîl/el-Haraşî 'alâ muhtasari Sîdi Halîl*. 8 Cilt. Beyrût: Dâru Sâdır.
- Hasaneyn, A. M. (1402/1982). *Kâmûsu'l-Fârisiyye Fârisî-'Arabî*. Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-benânîr.
- Heyet. (1314 h.). *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*. İstanbul: Dersâdet. (*Mecelle*)
- İbn Âbidîn, M. A. (1984). *Hâşiyetu Reddi'l-muhtâr 'ale'd-Durri'l-muhtâr*. 8 Cilt (7 ve 8. ciltler *Hâşiyetu Kurreti 'uyûni'l-ahyâr tekmeletu Reddi'l-muhtâr*). İstanbul: Kahraman Yayınları.
- İbn Cüzey, M. (ts.). *el-Kavânînu'l-fikhiyye*. b.y.: Dâru'l-fikr.
- İbn Düreyd, E. B. M. (ts.). *Cemheretü'l-luğa*. Beyrût: Dâru Sâdır.
- İbn Hacer el-Heytemî, Ş. A. (1391/1971). *Fethu'l-cevâd bi-şerhi'l-İrşâd*, 2 Cilt. Kâhire: Şirketu Mektebe ve Matbaatu Mustafa, 2. Basım.

- İbn Kudâme, M. A. (1416/1996). *el-Muğni*. thk. Muhammed Şerefuddîn Hattab - Seyyid Muhammed es-Seyr. 15 Cilt. Kahire: Dâru'l-hadîs.
- İbn Manzûr, C. M. (ts.). *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru sâdır.
- İbn Nüceym, Z. (1333 h.). *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*. 8 Cilt (8. cilt *Tekmiletu'l-Bahri'r-râik*). Kâhire: Matba'atu'l-'İlmiyye.
- İbn Rüşd, M. (1406/1986). *Bidâyetu'l-müctehid ve nihâyetu'l-muktesid*. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife.
- İbn Teymiyye, T. A. (1381-1386). *Mecmû'u fetâvâ Şeyhi'l-İslâm Ahmed b. Teymiyye*. (Cem' ve tertip: 'Abdurrahmân b. Muhammed b. Kâsım el-'Âsımî en-Necdî), 37 Cilt. Mekke: Matba'atu'l-hukûme.
- İbnu'l-Esîr, M. E. S. M. (1383/1963). *en-Nihâye fî ğarîbi'l-hadis ve'l-eser*. 5 Cilt. thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî. Kâhire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye.
- İbnu'l-Humâm, K. M. (ts.). *Fethu'l-kadîr li'l-'âcizi'l-fakîr*. 9 Cilt (8 ve 9. Ciltler *Netâ'icu'l-efkâr fî keşfi'r-rumûz ve'l-esrâr*). Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî.
- İbrâhim Mustafavd.(1406/1986). *el-Mu'cemü'l-vasîf*. 2 Cilt (bir mücellette). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İlîş, E. A. M. (ts.). *Takrîrât* (Desûkî'nin *Hâşîye'si* ile). 4 Cild. Beyrût: Daru'l-Fikr.
- Kahveci, N. (2014). *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.
- Karâfî, Ş. A. (1387/1963). *el-İhkâm fî temyîzi'l-fetâvâ 'ani'l-ahkâm ve taşarrufâti'l-kâdî ve'l-imâm*. thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. Hâlep: Yayınevi Yok.
- Karaman, H. (1982 ve 1987). *Mukâyeseli İslâm Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: İrfan Yayınevi. (1. ve 2. cilt). İstanbul: Nesil Yayınevi (3. Cild, 1987 baskılı).
- Karaman, H. (1982, 1987). *Mukâyeseli İslâm Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1982 (ilk iki cilt), İstanbul: Nesil Yayınları, 1987 (3. cilt).
- Kâsânî, A. (1406/1986), *Kitâbu Bedâi'u's-sanâi' fî tertibi's-şerâi'*, 7 Cilt. Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, 2. Basım.
- Keskioğlu, O. (ts.). *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*. Ankara: Yayınevi Yok.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Altuntaş, H. & Şahin, M. (2009). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kurtubî, E. A. M. (1413/1993). *el-Câmi' li- ahkâmi'l-Kur'ân*. 20 Cilt. Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye.
- Mâverdî, A. b. M. (1393/1973). *el-Ahkâmu's-sultâniyye ve'l-vilâyâtu'd-dîniyye*. Beyrût: Şirketu Mektebe ve Matbaatu Mustafâ..., 2. Basım.
- Mehmed Zihni Efendi (1398 h.). *Ni'met-i İslâm*. İstanbul: Yayınevi Yok.

- Merdâvî, A. (1376/1957). *el-İnsâf fî ma'rifeti'r-râcihi mine'l-hilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmi'l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel*. thk. Muhammed Hâmid el-Fakî. 12 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l- 'Arabî.
- Mergînânî, B. (ts.). *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mubtedî*. 4 Cilt. İstanbul: el-Mektebetu'l-İslâmiyye.
- Mevsilî, A. (1980). *el-İhtiyâr li- ta'lîli'l-Muhtâr*. 5 Cilt (bir mücellette). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Muallim Nâci (1987). *Lugat-ı Nâcî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Muhammed Fuâd Abdülbâkî (1982). *el-Mu'cemu'l-mufehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. İstanbul: el-Mektebetu'l-İslâmiyye.
- Mutarrizî, B. N. (ts.). *el-Muğrib fî tertîbi'l-Mu'rib*. Beyrût: Yayınevi Yok.
- Müslim, E. H. M. (1413/1992). *Sahîhu Müslim (el-Câmi'u's-sahîh)*. 3 Cilt. thk. Muhamed Fuâd 'Abdülbâkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım.
- Nesefî, Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed. *Tilbetü't-talebe (Talibetü't-talebe) fi'l-uşşlâhâti'l-fikhiyye*. Bağdat: Matbaatu Âmire, 1311h.
- Nevevî, M. Y. (1377/1958). *Minhâcu't-tâlibîn*. 4 Cilt. (Şirbînî'nin Muğni'l-muhtâc'ı ile birlikte). Kâhire: Yayınevi Yok.
- Nevevî, Y. (1392/1972). *Sahîhu Müslim bi-şerhi'n-Nevevî*. 18 Cilt. Beyrût: y.y.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. 3 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Râgıb el-İsfahânî, E. K. H. (ts.). *el-Mufredât fî ğarîbi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Efendi Kîlânî. Beyrût: Yayınevi Yok.
- Semerkindî, A. M. (1405/1984). *Tuhfetü'l-fukahâ*. 3 Cilt. Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye.
- Serahsî, Ş. (1414/1993). *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife.
- Suyûtî, C. A. (1403/1983). *el-Eşbâh ve'n-nezâir fî kavâ'id ve furû-'i fikhi's-Şâfi'iyye*. Beyrût: Yayınevi Yok.
- Şâfiî, M. (1416/1996). *el-Um*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru Kuteybe.
- Şah Veliyyullah, A. (1410/1990). *Huccetulâhi'l-bâliĝa*. 2 Cilt. thk. Muhammed Şerif Sükker. Beyrût: Dâru İhyâi'l-'ulûm,.
- Şelebî, M. M. (1403/1983). *el-Medhal fî't-ta'rîf bi'l-fikhi'l-İslâmî ve kavâ'idi'l-mülkiye ve'l-'ukûd fih*. Beyrût, Yayınevi Yok.
- Şener, A. (1988). "Âbık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1/306-307, TDV Yayınları, İstanbul.

- Şener, M. (1985). İslâm Hukukunda Velâyet (I). *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2, 203-221.
- Şeyhîzâde, A. (ts.). *Mecma' u'l-enhur fî şerhi Multekâ'l-ebhur*. 2 Cilt. Beyrût: Dâru ihayâi't-turâsi'l 'Arabî.
- Şîrâzî, İ. (1379/1959). *el-Muhezzeb fî fikhî'l-İmam eş- Şâfi'î*. Kâhire: Şirketu Mektebe ve Matba'atu Mustafâ, 2. Basım.
- Şîrbînî, Ş. M. (ts.). *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr.
- Tehânevî, M. A. (1404/1984). *Keşşâfu istilâhâti'l-funûn*. 2 Cilt. İstanbul: Dâru Kahraman.
- Timurtâşî, Ş. M. (1984). *Tenvîru'l-ebâr (Reddu'l-muhtâr ile birlikte)*. 8 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları.
- Tirmizî, E. İ. M. (1413/1992). *Sunennu't-Tirmizî (el-Câmi'u's-sahih)*. 6 Cilt (üç mücellette). thk. Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım.
- Yavuz, Y. V. (1992). *Siyasal ve sosyal Boyutlarıyla İslâm*. İstanbul: Tuğrâ Neşriyât.
- Yavuz, Y. V. (1993). *Hanefî Mezhebinde İctihad Felsefesi*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Yılmaz, H. (2002). "Kudsî Hadis". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/ 318-320. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Zebîdî, M. M. (1306 h.). *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. 10 Cilt. Kâhire: Yayınevi Yok
- Zerkâ', M. A. (1384/1965). *el-Fıkhü'l-İslâmî fî sevbihi'l-cedîd*. 3 Cilt. Dimaşk: Yayınevi Yok.
- Zeydân, A. (1402/1982). *el-Medhal li-dirâsâti's-şerî'ati'l-İslâmiyye*. Bağdat: Yayınevi Yok.
- Zühaylî, V. (418/1997). *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuh*. 11 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-fikr, 4. Basım.